

Kultūrinė globalizacija Vytauto Kavolio civilizacijų analizės požiūriu

Alvydas Noreika

*Kultūros, filosofijos ir meno institutas,
Dabartinės filosofijos skyrius,
Saltoniškių g. 58,
LT-08105 Vilnius,
el. paštas alvydas.noreika@komo.lt*

Aptariama Vytauto Kavolio kultūrinės globalizacijos samprata. Parodoma, kad kultūrinę globalizaciją V. Kavolis supranta kaip artėjimą prie globalinės konfigūracijos, kurios aukštesnįjį (universalųjį) lygmenį sudarys globalinis civilizacijų diskursas su nuolat peržiūrimais reikšmių rinkiniais, o žemesnįjį – atskiros civilizacijos. Taip pat daug dėmesio skiriama V. Kavolio pozicijos ypatybių išryškinti bendrame kultūrinės globalizacijos teorijos kontekste. V. Kavolio kultūrinės globalizacijos samprata lyginama su Samuelio P. Huntingtono, kultūrinio imperializmo teorijos atstovų, kultūrinės hibridizacijos teorijos šalininkų ir R. Robertsono kultūrinės globalizacijos sampratomis.

Raktažodžiai: globalinė civilizacija, civilizacija, civilizacijos tapatybė, globalinis civilizacijų diskursas, nacionalinė kultūra

ĮVADAS

Pastaruosius penkiolika metų viena aktualiausių ir kartu kontroversiškesnių temų kultūros tyrimuose yra kultūrinė globalizacija. Įvairių sričių mokslininkai – sociologai, antropologai, kultūros studijų atstovai, civilizacijų tyrinėtojai – diskutuoja, kas vyksta kultūros srityje didėjant pasaulio ekonominiam, politiniam ir technologiniam (komunikaciniam) susisaistymui: ar formuojasi pasaulinė individų elgesį reguliuojančių vertybių ir ekspresyviųjų simbolių sistema (globalinė kultūra); kaip apibrėžti pastarąją – ar kaip masinę kultūrą, ar kaip aukštąją kultūrą; koks yra jos santykis su nacionalinėmis kultūromis – ar jas išstumia, ar ne, ir t. t.

Kultūrinės globalizacijos tyrinėjimuose galima išskirti dvi prieigas – etnocentrinę ir civilizacinę. Šios prieigos tarpusavyje skiriasi tuo, kad jos skirtingai kelia klausimą apie globalinės kultūros egzistavimą ar jos galimybę. Etnocentrinei prieigai atstovaujantys autoriai – A. Appadurai, A. Smithas, R. Robertsonas, kultūrinio imperializmo kritikai (pvz., Herbertas I. Schilleris) – klausimą apie vienos homogeniškos globalinės kultūros egzistavimą ar jos galimybę sieja su klausimu apie atskirų nacionalinių kultūrų išlikimą. Tuo tarpu civilizacinei prieigai atstovaujantys autoriai, iš kurių žinomiausias Huntingtonas, tą patį klausimą sieja su klausimu apie atskirų dabar egzistuojančių civilizacijų išlikimą.

Bent jau iki šio momento etnocentrinė prieiga yra nepalyginamai įtakingesnė už civilizacinę priei-

gą. Jos populiarumą liudija ir joje dirbančių tyrinėtojų bei jai tenkančios apžvalginės literatūros skaičius, ir joje vartojamo žodyno paplitimas neakademiniėje sferoje. Šio straipsnio tikslas būtų bent iš dalies kompensuoti dėmesio civilizacinei prieigai stoką ir aptarti žymaus civilizacijų sociologo Vytauto Kavolio kultūrinės globalizacijos sampratą.

Civilizacijų tapatybė globalinio susisaistymo sąlygomis

V. Kavolis visas kalbas apie vienos homogeniškos globalinės civilizacijos formavimąsi laiko nepagrįstomis. Pagal jį, dabartiniame pasaulyje civilizaciniai skirtumai išlieka ryškūs ir toliau. Jis sako: „Kad ir kas būtų sakoma apie praktinių priklausomybių tinklo, suvokiamo kaip „centrinė civilizacija“, atsiradimą, atskiros civilizacijos vis dar suteikia savaime suprantamą simbolinę struktūrą šiuolaikiniams santykiams tarp islamo šalių ir Vakarų, arba tarp Rytų ar Pietų Azijos ir Vakarų, arba tarp islamo šalių ir Pietų Azijos“ [6: 304]. Šia prasme Kavolio pozicija visiškai sutampa su Huntingtono, kuris teigia, kad „artimoje ateityje vietoj universalios civilizacijos bus skirtingų civilizacijų pasaulis“ [2: 33].

Nepaisant to, tarp Kavolio ir Huntingtono galima pastebėti du skirtumus. Pirma, skiriasi abiejų autorių nurodomas dabar egzistuojančių civilizacijų skaičius. Samuelis P. Huntingtonas nurodo septynias civilizacijas – Vakarų, konfucianistinę, japonų, Indijos, islamo, slavų ortodoksų ir Lotynų Amerikos, tuo

tarpu Kavolis – penkias: Rytų Azijos, Pietryčių Azijos budistinė, Indijos, islamo ir Vakarų. (Kaip galima civilizaciją abu autoriai dar nurodo subsacharinę Afriką.) Antra, skirtingai nei Kavolis, Huntingtonas išlieka priklausomas nuo etnocentrinės prieigos. Ši priklausomybė atsiskleidžia jau pačioje Huntingtono svarstymų pradžioje. Būtent, jis pradeda nuo klausimo apie atskirų nacionalinių kultūrų padėtį pasibaigus Šaltajam karui. Kaip ir kai kurie etnocentrinei prieigai atstovaujantys autoriai (pvz., kultūrinio imperializmo kritikai), jis išvelgia nacionalinių kultūrų įtakos silpnėjimą. Tačiau, priešingai nei pastarieji, jis nemato jokių ženklų, liudijančių apie vienos globalinės kultūros radimąsi. Pagal Huntingtoną, nacionalinių kultūrų vietą užima atskiros civilizacijos¹. Toku būdu vyksta ne kultūros globalizacija, bet regionalizacija. Tuo tarpu Kavolis visiškai atsiriboja nuo etnocentrinės prieigos. Jo dėmesio centre – egzistuojančių civilizacijų padėtis vykstant globalinio susisaistymo procesui.

Atrodytų, kad Kavolis nepakankamai įvertina kultūrinio imperializmo teorijos šalininkų aprašytų suprekinios kultūros – prekių, idėjų, vaizdinių, vartojimo modelių ir t. t. – sklaidos procesų mastų. Tačiau taip iš tikrųjų nėra. Jis suvokia globalinį pastarųjų procesų pobūdį, tačiau nelinkęs jų taip dramatiškai traktuoti, kaip tai daro kultūrinio imperializmo kritikai². Kavolis nemano, kad šie procesai naikina nevakarietiškas civilizacijas ir įtvirtina globalinę kapitalistinę monokultūrą. Jis juos suvokia kaip skolinimąsi, kuris savo asimetriškumu nors ir kelia tam tikrų problemų besiskolinančioms civilizacijoms, tačiau esmingai jų tapatybės nepaveikia. Kyla klausimas: Koku būdu, net ir intensyviai besiskolindamos, civilizacijos išlaiko savo tapatybę? Siekiant atsakyti į šį klausimą, būtina atsižvelgti į tai, kaip Kavolis supranta civilizaciją ir jos tapatybę.

Sąvoką civilizacija tyrinėtojai apibrėžia įvairiai. Civilizacija – tai ir barbarybei priešingas būvis, ir materialinė kultūra, ir didžiausio masto kultūra, ir didžiausios apimties sociokultūrinis darinys. V. Kavolio civilizacijos supratimas bene labiausiai priartėja prie paskutinio civilizacijos apibrėžimo. Jis sako: „Civilizacija nėra vien visuomenė, ir nėra vien kultūra, bet apima jas abi. Civilizacijos yra didžiausios egzistuojančios sociokultūrinės konfigūracijos, apimančios daugelį etninių grupių bei valstybių“ [4: 208].

Tačiau civilizacijos kaip sociokultūrinio darinio apibrėžimas pats savaime mažai ką sako, kadangi supratimas, kas yra kultūra ir visuomenė bei koks jų tarpusavio santykis, taip pat yra labai komplikotas. Be to, nemažai keblumų kyla ir siekiant apibrėžti civilizacijos organizacijos pobūdį. Tad, siekiant adekvačiai aptarti Kavolio civilizacijos sam-

pratą, būtina pasiaiškinti, kaip jis apibrėžia sudedamąsias civilizacijos dalis – kultūrą ir visuomenę, – jų tarpusavio santykį bei civilizacijos organizacijos pobūdį.

Kavolis plėtoja sociosimbolinę kultūros sampratą. Kultūrą sudaro individų sąmonę (suvokimą ir jauseną) bei elgesį orientuojančių reikšmių darinių, objektyvuotų dvasinės kultūros tekstuose, – „simbolinių konstrukcijų“ – organizacija. Visuomenės prigimties klausimo – socialinės struktūros ir socialinės veiklos santykio – Kavolis niekur nėra specialiai aptaręs. Iš labai negausių užuominų šiuo klausimu galima užtikrintai spręsti tik tiek, kad Kavolis pripažįsta abipusio sąlygojimo galimybę. Individas, ar individų grupė, ne tik gali būti veikiamas socialinę struktūrą sudarančių institucijų bei organizacijų, bet ir pats jas gali veikti (žr. straipsnyje *Civilizacijų analizė kaip kultūros sociologija* pateiktą sociokultūrinės sandaros lygmenų schemą).

Spręsdamas visuomenės ir kultūros santykio problemą, Kavolis atmeta idėją, kad kultūra yra visuomenės atspindys. Jis laikosi priešingo požiūrio, pagal kurį „simbolinės struktūros gali būti pirminė tikrovė, kuri laikui bėgant išlaiko savo tęstinumą (netgi tada, kai keičiasi), apriboja ir suteikia kryptį individualiai ir kolektyvinei energijai“ [7: 12]. Šitaip visuomenė tampa antrine realybe kultūros atžvilgiu. Ją Kavolis paskelbia simboline konstrukcija.

Aptardamas civilizacijos organizacijos pobūdį, Kavolis atmeta civilizacijos kaip sistemos idėją. Civilizacija nėra vieninga darni visuma. Kavolis išskiria du civilizacijos nesistemiškumo aspektus. Pirma, civilizacijos nesistemiškumas pasireiškia kultūros lygmenyje. Kultūros organizacijoje gali egzistuoti ir viena su kita nederančios simbolinės konstrukcijos. Antra, dermės trūksta taip pat kultūros ir visuomenės santykiuose. Visuomenė nėra tiksli kultūros projekcija. Kavolis sako: „Tačiau socialinės veiklos bei visuomeninės organizacijos modeliai [...] yra dalinės civilizacinių konstrukcijų išraiškos ar jų iškraipymai“ [8: 156].

Nepaisant to, civilizacija Kavoliui nėra vien atskirų elementų agregatas. Ji yra sąryšinga, nors ir ne sisteminė prasme, visuma. Civilizacijos organizacijos sąryšingumą užtikrina dviejų rūšių principai – formaliosios konstrukcijos bei teorijos ir praktikos artikuliacijos būdai.

Formaliosios konstrukcijos – tai ypatinga simbolių konstrukcijų rūšis. Jos yra tam tikri simbolių prasmų struktūrinių ryšių modeliai. Kavolis išskiria tris paprasčiausių formaliųjų konstrukcijų porūšius: 1) struktūros formas, 2) santykio formas ir 3) judėjimo formas. Struktūros formas – tai žmogiškosios ir nežmogiškosios tikrovės kaip visumos modeliai

(kaip struktūros formos pavyzdį galima nurodyti *monistinę visavienybę*³). Santykio formos – tai elementų sąveikos modeliai (kaip šios formos pavyzdį galima nurodyti *ratą*⁴). Judėjimo formos – tai veiksmų sąryšingumo laike modeliai (kaip judėjimo formos pavyzdį galima nurodyti *priežasčių–padarinių grandines* (karma)).

Kavolio įsitikinimu, visose istorinėse ar bent jau dabar egzistuojančiose civilizacijose galima atrasti visų rūšių formaliąsias konstrukcijas. Viena nuo kitos civilizacijos skiriasi tuo, kad formaliosios konstrukcijos jose pasireiškia nevienodai. Kiekvienoje atskiroje civilizacijoje egzistuoja tam tikrų formaliųjų konstrukcijų persvara. Vyraujančios formaliosios konstrukcijos sudaro konsteliaciją, kuri ir užtikrina civilizacijos simbolinį sąryšingumą. Vakarų civilizacijos simbolinį sąryšingumą užtikrina tokia formaliųjų konstrukcijų konsteliacija – *hierarchijai grasinantis dualizmas*⁵, Indijos – *hierarchija rate*, Rytų Azijos – *dualizmo ir hierarchijos tapatumas*⁶ Pietryčių Azijos budistinės – *kumuliatyviuose priežasčių pasekmių ryšių srautuose esančios individualios monados nesubstantialumas*, Islamo – *kolektyvinė monada, autoritetingai suvienyta tik sutarimo paklusti pasaulio kūrėjui, galinčiam jį sunaikinti bet kuriuo momentu*.

Civilizacijos simbolinės ir socialinės organizacijos sąryšį užtikrina teorijos–praktikos artikuliacijos būdai. Jie yra atskirose civilizacijose nusistovėję simbolinių konstrukcijų pritaikymo socialiniame gyvenime modeliai. Kaip vieną iš teorijos–praktikos artikuliacijos būdų pavyzdžių Kavolis nurodo visiško pasaulio pajungimo religiniams įstatymams teorijos institucionalizavimą islamo civilizacijoje. Pasak Kavolio, skirtingu laiku ir įvairiose socialinėse aplinkose ši teorija buvo institucionalizuota skirtingais būdais. „Saudo Arabijoje tai įgijo valstybės ir religijos koordinacijos formą, Egipte ir Otomanų imperijoje valstybė ėmė manipuliuoti religija, Irane religija tapo nuo valstybės nepriklausoma, o tai galiausiai jai leido perimti valstybines funkcijas. Šiuolaikinėje Indonezijoje yra priartėta netgi prie „sinkretinio“ Rytų Azijos civilizacijai būdingų religijos ir valstybės santykių modelio“ [7: 22].

Integracijos principai, apimantys formaliųjų konstrukcijų konsteliaciją ir teorijos–praktikos artikuliacijos būdus, sudaro ne tik civilizacijos organizacijos, bet ir jos tapatybės pagrindą. Savo tapatybę civilizacija praranda ne tada, kai pasikeičia atskiros simbolinės konstrukcijos, bet tada, kai išnyksta jos integracijos principai. Kaip matyti, Kavolis plėtoja formalistinę civilizacijos tapatybės sampratą. Civilizacija išlieka tapati sau tol, kol išsaugo savo sociosimbolinę organizaciją. Remdamasis tuo, kad atskiros civilizacijos išlaiko joms būdingus sekuliarios kultūros ir religijos santykių modelius nepakitusius, Kavolis ir teigia, kad

visos penkios dabar egzistuojančios civilizacijos išsaugo joms būdingus integracijos principus, o tuo pačiu ir tapatybę.

Kavolio formalistinės civilizacijos tapatybės sampratos kontekste skolinimasis reiškia suvietinimą. Ši samprata suponuoja, kad pasiskolintos simbolinės konstrukcijos yra pakeistu ar nepakeistu pavidalu integruojamos į sociosimbolinę organizaciją pagal formalius besiskolinančios civilizacijos integracijos principus. Tokiu būdu Kavolio kultūrinės globalizacijos samprata susisieja su kultūrinės hibridizacijos teorija, kurios nuostatą kultūrinės globalizacijos atžvilgiu geriausiai išreiškia Appadurai teiginys, kad „kultūros globalizacija – tai ne tas pat, kas jos homogenizacija“ [1: 330]. Kultūrinės hibridizacijos teorijos šalininkai, priešingai nei kultūrinio imperializmo kritikai, pabrėžia hermeneutinį reikšmių pasisavinimo pobūdį kultūrinės globalizacijos procese. Pagal Appadurai, po visą pasaulį sklindantys žiniasklaidos – laikraščių, žurnalų, televizijos stočių ir filmavimo studijų – kuriami vaizdiniai, idėjos ir naratyvai bei su liberaliaja demokratija susijusios idėjos, terminai ir vaizdiniai įvairiose pasaulio vietose yra interpretuojami remiantis vietinėmis kultūrinėmis tradicijomis ir dėl to įgyja skirtingą prasmę. Tačiau Kavoliui yra svetimas kultūrinės hibridizacijos teorijos šalininkų perdėtas antiesencializmas, neigiantis bet kokią kultūros tapatybės galimybę. Be to, Kavolio kultūrinės globalizacijos sampratos požiūriu, atrodo nepriimtina ir iš pastarosios teorijos antiesencializmo plaukianti idėja, kad hibridizuoti kultūriniai dariniai užims atskirų civilizacijų vietą.

Civilizacijų tarpusavio santykių scenarijus

Iš to, kad atskiros civilizacijos globalizacijos procese ir toliau išsaugo savo tapatybę, Kavolis padaro visiškai kitokias išvadas nei Huntingtonas. Huntingtonas rimtai bėgsta, kad esminiai atskirų civilizacijų vertybių skirtumai gali neleisti joms taikiai išspręsti ginčytinų klausimų ir taip išprovokuoti jų susidūrimą. Tuo tarpu Kavolis nusiteikęs optimistiškai. Jis mano, kad civilizacijų santykiai įgis taikaus bendradarbiavimo pobūdį.

Civilizacijų bendradarbiavimo galimybę Kavolis grindžia tuo, kad pavieniui civilizacijos nepajėgs sėkmingai spręsti praktinių problemų (pvz., karo ir taikos, aplinkos išsaugojimo, gyventojų pertekliaus, skurdo, lyčių santykių, fizinio ir ideologinio išnaudojimo ir t. t.). Mat jų priežastys yra tarpcivilizacinio pobūdžio ir jų sprendimas reikalauja suderinto įvairioms civilizacijoms priklausančių žmonių veikimo.

Ieškodamos visoms civilizacijoms priimtinių praktinių problemų traktavimo ir sprendimo būdų, civili-

zacijos pradės jokių išankstinių sąlygų nevaržomas diskusijas. Taip susikurs globalinis diskursas, „žmonijos diskursas“. Kavolis teigia, kad šis diskursas turėtų plėtotis moralės, politikos, mokslo ir literatūros kryptimis.

Aptardamas globalinio diskurso ir atskirų civilizacijų santykius, Kavolis didelę reikšmę teikia klausimui, ar globaliniame diskurse sutarti reikšmių rinkiniai gali per ilgą laiką išaugti į globalinę civilizaciją ir išstumti atskiras dabar egzistuojančias civilizacijas.

Į globalinio diskurso reikšmių rinkinių galimybę pasiekti civilizacinį statusą ir kartu išstumti atskiras civilizacijas Kavolis žiūri skeptiškai. Kad taip atsitiktų, jie turėtų įvykdyti dvi sąlygas – sugebėti vadovauti tenkinant praktines žmonių reikmes ir turėti simbolinį autoritetą (simbolinis autoritetas – tai pagarba simbolinei konstrukcijai dėl jos pagrįstumo vadovauti žmogiškajai egzistencijai). Pagal Kavolį, globalinio diskurso reikšmių rinkiniai sugebės įvykdyti tik pirmąją sąlygą. Jiems trūks atskirų civilizacijų simbolinėms konstrukcijoms būdingo simbolinio autoriteto. Kad minėtieji reikšmių rinkiniai įgytų simbolinį autoritetą, jie turėtų 1) sugebėti „sujungti konkrečių socialinių egzistencijos sąlygų suvokimą ir emocinį poveikį turinčią viziją – tokia, kokios trūksta situacijoje, kurioje yra esamieji ar būsimieji [...] sekėjai, ir visa tai paversti koherentiška visuma ar mitologine paradigma“ [5: 276] ir 2) derėti su jau egzistuojančiomis atskirų civilizacijų simbolinėmis konstrukcijomis. Taigi lyginant su atskirų civilizacijų simbolinėmis konstrukcijomis, jie bus nepilni.

Vis dėlto, Kavolio požiūriu, globalinio diskurso santykis su atskiromis civilizacijomis nebus neutralus. Jis paskatins tam tikrus pokyčius pačiose civilizacijose. Globalinio diskurso sąlygomis pasikeis civilizacijų funkcionavimas. Jos ims veikti ne tik pagal joms būdingus principus, bet ir atsižvelgdamos į universalias globalinio diskurso reikšmes. Orientacija į globalinį diskursą paskatins civilizacijas atsakyti kiekvienai iš jų būdingo universalizmo. Jos liausis save tapatinusios su visu pasauliu ir pripažins save viena iš pasaulio dalių. Taigi Kavolis prognozuoja, kad, kuriantis globaliniam diskursui, vyks civilizacijų reliatyvizavimosi procesas.

Reliatyvizacijos idėja svarbų vaidmenį vaidina ir Robertsono globalizacijos teorijoje. Pagal Robertsoną, nacionalinė kultūra ir su ja susijusi individualios tapatybės samprata reliatyvizuojasi globalybės diskurso, kuriame nacionalinės visuomenės kartu siekia surasti visoms joms priimtina pasaulio tvarkos, ir netvarkos, sampratą, įskaitant ir atskirų visuomenių, civilizacijų, etninių grupių ir regionų praeities, dabarties ir ateities vertinimą, ir universalios individualios tapatybės sampratos, kuri nusako, ką apskritai reiškia būti žmogumi, atžvilgiu.

Kavolis kritikuoja Robertsono globalizacijos teoriją dėl „jos polinkio laikyti individus ir visuomenes tiesiogiai susijusiais su pasauline žmonija“. Pagal jį, ignoruodamas civilizacinį lygmenį, Robertsonas pervertina nacionalinių kultūrų pajėgumą būti pagrindiniais globalinių diskusijų dalyviais. Jos nepajėgios atlikti tokio vaidmens, kadangi joms trūksta civilizacijoms būdingo kompleksškumo, t. y. teorinio pajėgumo „atsakyti į visus galimus klausimus, kuriuos bet kas galėtų iškelti. Nesvarbu, ar tie klausimai būtų medicininiai, ar filosofiniai, ar socialiniai moksliniai, ar estetiškos teorijos“ [4: 209].

Savo ateities pasaulio viziją Kavolis siekia pagrįsti XX a. pabaigos realijomis. Universalumo-partikuliarumo dialektikoje, kai siekiant lokalių tikslų, viena vertus, apeliuojama į „universalias“ reikšmes (pvz., tautų apsisprendimo teisė), o, kita vertus, jos kritikuojamos („žmogaus teisių imperializmas“), jis išvelgia globalinio civilizacijų diskurso kūrimosi užuomazgas. Jis sako: „Globalizuojant ima kurtis naujas pasaulinis reiškiny, šiek tiek primenantis viešuosius debatus, kuriuos graikai siekė įdiegti mieste-valstybėje, o liberalai – tautinėje visuomenėje“ [5: 272].

Be to, būtina pažymėti, kad į globalinius kultūros procesus Kavolis žvelgia ne tik kaip nesuinteresuotas mokslininkas, bet ir kaip besirūpinantis civilizacijų likimu žmogus. Jis mano, kad tik bendradarbiaudamos vienos su kitomis civilizacijos pajėgios išlaikyti savo tapatybę vykstant globalizacijai. Todėl jis kalba apie būtinybę sąmoningai kurti globalinį diskursą. Pagrindinį kuriamąjį darbą turėtų atlikti universitetai, pasaulinės žiniasklaidos priemonės, tarptautinės mokslininkų asociacijos ir kultūros judėjimai. Iš kultūros judėjimų didžiausią reikšmę Kavolis skiria nacionalizmui.

Priskirdamas nacionalizmui universalistinę misiją, Kavolis prieštarauja įprastam požiūriui, pagal kurį nacionalizmas yra partikuliarizuojanti jėga. Kavolis suvokia partikuliaristinį nacionalizmo pobūdį, tačiau nemano, kad tai būtina yra pastarojo trūkumas. Priešingai, tiesioginis ryšys su konkrečia bendruomene bei įvairiais jos sluoksniais yra nacionalizmo privalumas, palyginti su kitais kultūros judėjimais. Mat jis turi didesnes galimybes nustatyti glaudų globalinio civilizacijų diskurso ryšį su socialine realybe.

IŠVADOS

Spręsdamas kultūrinės globalizacijos klausimą Kavolis atmeta kultūrinio imperializmo teorijos atstovų propaguojamą tezę apie vienos globalinės kapitalistinės monokultūros formavimąsi. Svetima jam ir Huntingtono pozicija, pagal kurią vyksta ne pasaulio kultūrinė homogenizacija, bet regionalizacija. Pagal Huntingtoną, atskirų nacionalinių kultūrų vietą

užima ne viena globalinė civilizacija, bet atskiros civilizacijos. Kultūrinę globalizaciją Kavolis apibrėžia kaip artėjimą prie globalinės konfigūracijos, kurios aukštesnįjį (universalųjį) lygmenį sudarys globalinis civilizacijų diskursas su nuolat peržiūrimais praktinių reikšmių rinkiniais, o žemesnįjį – atskiros civilizacijos.

Tarpcivilizacinius kultūros – aukštosios ir masinės – srautus Kavolis traktuoja kaip skolinimosi procesus. Iš Kavolio plėtojamos formalistinės civilizacijos tapatybės sampratos – civilizacijos tapatybę lemia ne reikšmių, bet integracijos principų pastovumas – plaukia idėja apie hermeneutinį skolinių pasisavinimo pobūdį. Skoliniai į civilizacijos organizaciją įtraukiami atsižvelgiant į jos integracinius principus. Kadangi civilizacijos tarpusavy skiriasi savo integraciniais principais, tai skirtingose pasaulio vietoje tie patys kultūros elementai gali įgyti nevienodą prasmę.

Dėl joje slypinčios idėjos apie hermeneutinį kultūros elementų pasisavinimą Kavolio kultūrinės globalizacijos samprata ypač vertinga analizuojant kultūrinės hibridizacijos procesus. Ji išplečia kultūrinės hibridizacijos tyrimų lauką civilizacine perspektyva – būtent, leisdama analizuoti, kaip skolinių suvietinimui turi įtakos civilizacinės struktūros.

Gauta
2004 06 11

Nuorodos

¹ Siekdamas pagrįsti savo poziciją, kad atskiros civilizacijos įgyja vis didesnę reikšmę, Samuelis P. Huntingtonas pateikia kelis empirinius pastebėjimus. Pirma, visame pasaulyje vyksta religinio atgimimo judėjimai, dažnai įgaunantys fundamentalistinį pobūdį. Fundamentalistiniai judėjimai pastebimi ir universalistinėse religijose (Vakarų krikščionybėje, budizme, induizme, islame), kurių ribos sutampa su atskirų civilizacijų ribomis. Antra, dažnėjantys atskiroms civilizacijoms priklausančių individų kontaktai skatina civilizacinio sąmoningumo stiprėjimą – vis labiau didėja kitoms civilizacijoms priklausančių individų svetimumo ir tai pačiai civilizacijai priklausančių individų artimumo pajautimas (pvz., prancūzų priešiškus imigrantų iš Šiaurės Afrikos atžvilgiu ir draugiškus lenkų imigrantų atžvilgiu). Galiausiai, didėja ekonominis regionalizmas, kuris taip pat sustiprins civilizacinį sąmoningumą. Tokį spėjimą Samuelis P. Huntingtonas grindžia tuo, kad ekonominiai regionai formuojasi kultūrinio bendrumo pagrindu (ryškiausias pavyzdys – Europos Bendrija).

² Suprekinotos kultūros sklaidos procesus kaip destruktivius apibūdina ne tik vakariečiai globalizacijos tyrinėtojai, bet ir pasyvios šių procesų dalyvės šalys. Ypač gerai tokių šalių susirūpinimą suprekinotos kultūros plitimu atskleidžia Sean Mac Bride ir Colleen Roach savo straipsnyje „Naujoji tarptautinė informacijos tvarka“. Šiame straipsnyje Sean Mac Bride ir Colleen Roach pristato diskusiją dėl tarptautinių komunikacijos kanalų reorganizacijos. Ši diskusija

prasidėjo XX a. 8 dešimtmetyje, kai besivystančios tautos prakalbo apie kultūrinį kolonializmą, kurį, pasak jų, vykdo didžiosios Vakarų tarptautinės žinių tarnybos, monopolistiškai kontroliuojamos žinių srautą į besivystančias tautas ir iš jų. Buvo teigiama, kad žinių srautą jos valdo vadovaudamosi siaurais išsivysčiusių šalių ekonominiais ir kultūriniais interesais. Po to prakalbėta ir apie tarptautinius televizijos ir reklamos srautus, kurie buvo vertinami taip pat, kaip ir žinių srautas – kaip propaguojantys vakarietiškas idėjas ir pažiūras. Besivystančios tautos reikalavo taip reorganizuoti tarptautinės komunikacijos struktūras, kad ir jos galėtų dalyvauti tarptautinėje komunikacijoje bei informuoti pasaulį apie savo interesus, troškimus ir socialines bei kultūrinės vertybes.

³ Ši formalioji konstrukcija tikrovę aiškina pasitelkdama vieną pradą.

⁴ *Ratas* elementus susieja pabrėždamas uždaramą („viskas reikšminga jau yra čia“) ir kartojimąsi.

⁵ Vakarų civilizacijos simbolinėje organizacijoje vyrauja šios formaliosios konstrukcijos: *dualizmas* (tikrovė apibūdinama kaip susidedanti iš dviejų priešingų pradų), *hierarchija* (tikrovė apibrėžiama kaip susidedanti iš dviejų nelygiavertžių priešingų pradų), *hierarchinė kontrolė* (priešingų elementų sąveika nusakoma kaip „privalomos eilės tvarka, kurioje priešybės užima nuolatinę aukštesnę ir žemesnę padėtį viena kitos atžvilgiu“), *totalus karas* (priešingų elementų sąveika apibūdinama kaip kova, besitęsianti iki tol, kol viena iš jų galutinai neįveikiama), *ginčas* (priešingų elementų sąveika apibrėžiama kaip varžybos tarp maždaug vienodo stiprumo jėgų, trunkančios tol, kol viena iš jėgų laikinai nepralaimi, tačiau pralaimėdama ji nepraranda pajėgumo dalyvauti kitose varžybose) ir *organinis absoravimas* (priešingų elementų sąveika apibūdinama kaip ilgalaikis vienos priešybės tapatybės virtimas į kitos tapatybę).

⁶ Rytų Azijos civilizacijos simbolinėje organizacijoje vyrauja šios formaliosios konstrukcijos: *dualizmas*, *hierarchija* ir *produktyvus bendradarbiavimas* (sąveika apibūdinama kaip pastovios tapatybės priešybų ryšys, kurio dėka palai komas ir plėtojamas pasaulis ar kuri nors jo dalis).

Literatūra

1. Appadurai A. Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy. *The Globalization Reader*. Ed. Frank J. Lechner and J. Boli. Oxford: Blackwell Publishers, 2000.
2. Huntington P. Samuel. The Clash of Civilizations? *The Globalization Reader*. Ed. Frank J. Lechner and J. Boli. Oxford: Blackwell Publishers, 2000.
3. Kavolis V. Civilizacijos analizė kaip kultūros sociologija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 1998a. Nr. 2.
4. Kavolis V. Kultūros dirbtuvė. Vilnius: Baltos lankos, 1996.
5. Kavolis V. Moralės humanizavimas ir 'sakralumo sugrįžimas'. *Civilizacijų analizė*. Vilnius: Baltos lankos, 1998b.
6. Kavolis V. Nacionalizmas, modernizacija ir civilizacijų poliologas. *Proskyna*. 1992. Nr. 5.
7. Kavolis V. Sąmoningumo istorija ir civilizacijų analizė. *Civilizacijų analizė*. Vilnius: Baltos lankos, 1998c.
8. Kavolis V. Struktūra ir energija: civilizacijų analizės perspektyvos link. *Civilizacijų analizė*. Vilnius: Baltos lankos, 1998d.

9. McBride S., Roach C. The New International Information Order. *The Globalization Reader*. Ed. Frank J. Lechner and J. Boli. Oxford: Blackwell Publishers, 2000.

Alvydas Noreika

**CULTURAL GLOBALIZATION FROM THE
STANDPOINT OF CIVILIZATION ANALYSIS BY
VYTAUTAS KAVOLIS**

S u m m a r y

The article deals with the cultural globalization conception developed by Vytautas Kavolis. Vytautas Kavolis de-

fines cultural globalization as coming nearer to the global configuration consisting of higher and lower levels. The higher level contains the global discourse of civilizations with universal practical values and the lower one embraces particular civilizations. Equally, attention is paid to clarification of specific features of Vytautas Kavolis' position in the general context of cultural globalization theory. His cultural globalization conception is compared with the conceptions developed by Samuel P. Huntington, representatives of cultural imperialism theory, partisans of cultural hybridity theory and R. Robertson.

Key words: global civilization, civilization, civilization identity, global discourse of civilizations, national culture